

Вайна з Германіяй паклікала да новых спраў людзей, што валодалі паэтычным словам. Адны змагаюцца ў родных мясцінах як падпольшчыкі-антыфашысты, партызаны, некаторыя — на ваенных франтах. Іншыя працуюць у адміністрацыйных і культурных установах, стараючыся ў гэтых умовах мацаваць нацыянальны дух свайго народу, бараніць яго ад гітлераўцаў, гуртаваць дзеля будучай адбудовы Беларусі. У прыватнасці, у Мінску працуе Я. Станкевіч, у Барысаве і Баранавічах — С. Станкевіч, у Слоніме — С. Новік-Пяюн і С. Хмара.

Вяртаецца на радзіму бацькоў і настаўнічае ў сямігодцы ў Ярэмічах (Карэліцкі р-н), у Навагрудскай настаўніцкай семінарыі І. Рытар — будучая беларуская пісьменніца Аляксандра Саковіч.

З ВАЙНЫ

У пасляваенныя гады нешматлікія тады пісьменніцкія сілы сцякаюцца ў сталіцу рэспублікі, дзе была моцная патрэба ў літаратурных кадрах. Разам з тым рабіліся пэўныя захады для замацавання такіх кадраў на тэрыторыі Заходняй Беларусі. У прыватнасці, у 1946 г. адкрываецца ў Гродне абласное аддзяленне Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР. І хоць праіснавала яно нядоўга — два гады, але паспрыяла ажыўленню мясцовага літаратурнага жыцця. У Гродне ў пасляваенны час працавалі Міхась Васілёк, Уладзімір Дадзіёмаў, Анатоль Астрэйка, Зінаіда Бандарына. Тут зрабілі тады першыя літаратурныя крокі Васіль Быкаў і Андрэй Макаёнак. У аўдыторыях Гродзенскага педагагічнага інстытута імя Янкі Купалы фармаваліся творчыя інтарэсы Лідзіі Ялоўчык, Аляксея Карпюка, Фёдара Янкоўскага, Уладзіміра Сакалоўскага, Міколы Грынчыка, Петруся Макаля, пазней — Аўгінні Кавалюк, Дануты Бічэль, Георгія Юрчанкі. Выпускнікі гэтага ж інстытута — вядомыя мовазнаўцы, дактары філалагічных навук Павел Сцяцко (нарадзіўся ў в. Грабава Зэльвенскага р-на) і Іван Лепешаў. Гродзенскае культасветвучылішча імя Цёткі скончыў рускі паэт Міхаіл Карпенка.

З Гроднам на многія гады звязана літаратурная дарога народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава. Тут ён жыў у 1947-1949, 1955-1978 гг. Дэмабілізаваўшыся з войска і не маючы як нядаўні франтавік пэўнай прафесіі, акрамя навываў мастака, набытых перад вайной у Віцебскай мастацкай вучэльні, ён прыязджае у Гродна, дзе былі мастацкія майстэрні. Пэўны час працуе тут, затым у рэдакцыі абласной газеты «Гродзенская праўда», пазней — сакратаром Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў.

Аднак службовыя справы неяк не кідаліся ў вочы ў гродзенскім жьцці В. Быкава. І, напэўна, таму, што ён хутка рос як мастак слова, і мастак засланыў астатняе Глыбіня і маштабнасць мыслення, грамадзянска-гуманістычная ваяўнічасць пазіцыі аўтара, здольнасць раскрываць на матэрыяле вайны амаральнасць таталітарнага рэжыму, эпічная дакладнасць і строгае жывапіснасць малюнкаў — рысы, што ўсё больш усталёўваліся ў творах і выяўлялі мужны і драматычны талент пісьменніка.

Ад першай значнай аповесці «Жураўліны крык» (1960) і да апошняй з напісаных ў Гродне — «Пайсці і не вярнуцца» (1978) В. Быкаў прайшоў працяглы шлях фармавання, стаўшы прызнаным у свеце мастаком слова. У Гродне, на філалагічным факультэце мясцовага педінстытута абмяркоўвалася кожная яго новая аповесць. Такія абмеркаванні (на іх звычайна клікалі і аўтара) перарасталі часцей за ўсё ў дыскусію пра літаратуру і жьццё той пары, пра тагачасныя яго маральныя і грамадскія праблемы і спрыялі грамадзянска-патрыятычнаму выхаванню моладзі.

Поплеч з В. Быкавым ішоў у Гродне і пісьменнік Аляксей Карпюк (1920-1992). Іх звязвалі і блізкасць поглядаў, і сяброўскія адносіны, хаця як асобы яны былі зусім рознымі. Дынамічна-імпульсіўны, нечаканы ў сваіх учынках і паводзінах Карпюк і спакойна-разважлівы, скептычна-іранічны Быкаў, яны нават выглядалі працілегласцямі. Розніліся яны і як мастакі слова.

Творчасць А. Карпюка досыць непасрэдна лучыцца з мясцінамі Гродзеншчыны, з тутэйшымі чалавечымі лёсамі. Яго творы — своеасаблівая хроніка гэтага краю, у якой займае сваё месца гістарычная даўніна, вызваленчыя справы часоў польскай санацыі, барацьба з гітлераўскімі акупантамі, сялянскія тыпы і маральна-бытавыя сцэны сучаснасці, лёс гродзенскіх мастоў, паэтычны ўзлёт гродзенскай гімнастыкі Вольгі Корбут... Перад чытачом нібы праходзіць натуральная плынь жьцця, факты і падзеі, нібы не арганізаваныя аўтарскай фантазіяй. Ды і сама біяграфія пісьменніка стала часткаю яго кнігі, асабліва такіх, як «Данута» (1960), «Пушчанская адысея» (1964), «Вершалінскі рай» (1974), «Свежая рыба» (1978), «Сучасны канфлікт» (1985), «Карані» (1988). З 1945 года, калі вярнуўся з фронту, Карпюк жьў пераважна ў Гродне. Вучыўся тут у педінстытуце, працаваў журналістам, загадваў агенцтвам «Інтурыст», быў дырэктарам Рэспубліканскага музея атэізму і гісторыі рэлігіі, сакратаром абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў. Ён абхадзіў і аб'ездзіў, здаецца, усе куткі прынёманскага краю.